

MEGHATÁROZÓ FEJEZETEK AZ EGYKORI BUDAI TANÍTÓKÉPZŐ ÉS ÉPÜLETE 20. SZÁZADI TÖRTÉNETÉBŐL

GOMBOS NORBERT

a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának
egyetemi docense
Gombos.Norbert@gtk.szie.hu

Az *Eötvös József* által a kiegyezést követően létrehozott állami tanítóképzés meghatározó szerepet játszott a hazai kisgyermeknevelés történetében. Az 1948-as államosításig kisebbségben lévő állami tanítóképezdek vezetőinek, tanárainak alapvető törekvése volt a tanítóképzés megújítása, állandó fejlesztése, az új eredmények integrálása a képzés rendszerébe. Nem véletlenül tartották e képezdeket a tanítóképzési mozgalom „zászlóshajóinak”. Különösen igaz ez az állítás az egykori budai képzőre, mely 1869-es alapításával az első volt a maga nemében, és már a dualizmus időszakában is a képzési rendszer fejlesztésének élvonalában járt (gondoljunk csak a *Gyertyánffy István* vezetésével 1873-ban létrejött Pedagógiumra). Az egykori budai képző a 20. század elején – 1911-ben – foglalta el azt az épületet, amelyben jogutódja ma is elhelyezést nyer. A centenáriumi alkalmából a jogutód ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Tudományos Bizottsága 2011 áprilisában konferenciát rendezett „*Tanító- és óvodapedagógus-képzés a középfoktól az egyetemi oktatásig*” címmel, melyen felidéztek az egykori budai képző – forradalmakon és ellenforradalmakon, világháborúkon és rendszerváltásokon, államosításokon és átszervezéseken átívelő – elmúlt száz évének néhány meghatározó fejezetét. A konferencia előadói nem pusztán szakterületük elismert, tekintélyes művelői, kutatói, de az egykori történések aktív résztvevői, szereplői, sőt alakítói is, akik személyes visszaemlékezéseikkel, az akkori szerepük – nem egy esetben kritikus – elemzésével kívánták bemutatni azt a küzdelmet, amelyet a tanítóképzés e budai fellegvárában – elsősorban az elmúlt 25-30 évben – folytattak, a tanítóképzés önállóságának, autonómiájának megőrzéséért, a képzés színvonalának emeléséért. A konferencia előadásainak tanulmányokká bővített, szerkesztett, illetve jelentős forrásbázissal kiegészített változata jelent meg abban a tanulmánykötetben, melyet *Donáth Péter*, az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar tanszékvezető egyetemi tanára* szerkesztett, és amely 2012-ben a Trezor Kiadó jóvoltából került napvilágra. A kötet – a szerkesztő által megfogalmazott – fontos vállalása, hogy a konferencián részt vett szűkebb körön kívül a téma iránt érdeklődő neveléstudósok, neveléstörténészek, pedagógusok, tanítók, egykori és mai tanárok, öregdiákok és jelenlegi hallga-

tók, valamint a kerületi lokálpatrióták is megismerhessék az egykori budai képző és épülete elmúlt száz évének néhány meghatározó történetét.

A kötetben szereplő tanulmányokat az alábbi három nagy témakör köré fókuszálta a szerkesztő:

- I. „*A budai kísérleti négyéves képzéstől az országos tantervfejlesztésig*”
- II. „*Szervezeti, tartalmi kihívások és válaszok*”
- III. „*Ha e százéves falak beszélni tudnának...*”

Az első nagy egységben képet kaphatunk arról a komplex folyamatról, amely a Budapesti Tanítóképző Főiskolán, az 1980-as évek közepén, a négy évfolyamos kísérleti képzés koncepciójának kialakításával indult, és amely e képzési forma elfogadtatásán, bevezetésén át, annak a bolognai rendszerű felsőoktatási struktúrába történő beillesztéséig vezetett. *Hunyady Györgyné, az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Neveléstudományi Tanszékének főiskolai tanára a „Rendszerváltás a tanítóképzésben. Kísérleti négyéves képzés a budai tanítóképzőben (1986–1994)”* című tanulmányában felvázolja azt a komplex folyamatot, amely a Budapesti Tanítóképző Főiskola életét, szakmai és tudományos munkáját a rendszerváltás körüli években meghatározta. A szerző – aki 1984 és 1992 között a budai tanítóképző főigazgatói posztját töltötte be – bő forrásanyagra támaszkodva mutatja be a kísérleti négy évfolyamos tanítóképzési koncepció kialakulásának folyamatát, az új struktúra megalapozásához szükséges fejlesztő kutatás sajátosságait és eredményeit, az új képzési szisztéma elfogadtatását és országossá válását, illetve annak „utóéletét” (vagyis integrálódását a bolognai folyamat komplex rendszerébe). *Hunyady Györgyné* széles bázisra – köztük saját korabeli emlékeire, élményeire, benyomásaira is – alapozva elemzi és értékeli a „*tanítóképzés rendszerváltásaként*” aposztrofált folyamatot, mely – mind szervezeti, mind tartalmi, illetve szakmai tekintetben – döntő mértékben meghatározta a Budapesti Tanítóképző Főiskola (mint az új képzési rendszer kimunkálásában és bevezetésében úttörő intézmény), valamint a társintézmények, főiskolák életét és oktatómunkáját a rendszerváltás körüli, illetve az azt követő másfél évtizedben. *Podráczy Judit, az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Neveléstudományi Tanszékének tanszékvezető főiskolai docense „A budai képző, mint a tanító- és óvóképzés országos szakmai egyeztető fórumának központja. (A Tantervfejlesztő Bizottság tevékenysége)”* című tanulmányában annak az országos szakmai fórumnak az elmúlt közel negyedszázados működését, tevékenységét és eredményeit tekinti át (széleskörű forrásanyagra támaszkodva), mely a tanítóképzéssel összefüggő szervezeti és tartalmi kérdések egyeztetése céljából jött létre. A Tantervfejlesztő Bizottság 1987-ben alakult meg, és ugyan az elmúlt majd 25 évben néhány alkalommal nevet módosított (1994: Országos Tantervfejlesztő Bizottság), illetve változtatott (2004: Országos Programfejlesztő Bizottság), tevékenységének, feladatának lényege változatlan maradt: a tanító- és óvóképzés (külön szakmai csoportot alkottak az óvóképzés képviselői a Bizottságon belül) előtt álló aktuális szakmai kihívások áttekintése, valamint

az azzal összefüggő feladatok kijelölése. A szerző – aki 2008 óta a Bizottság vezetője is egyben – az alábbi három fő terület köré fókuszálja a bizottsági munka bemutatását és elemzését: (1) a négy évfolyamos kísérleti képzés előkészítése és bevezetése (1987–1990), (2) a négy évfolyamos tanítóképzés képesítési követelményeinek kidolgozása, illetve a képzés eredményességének vizsgálata (1990–2002), valamint (3) a bolognai rendszerben folyó tanítóképzés képzési és kimeneti követelményeinek kidolgozása (2004–2005), és a bolognai rendszerben folyó tanítóképzés bevétele vizsgálatának vizsgálata (2009-től). *Podráczky Judit* mindvégig kiemeli annak a jelentőségét, hogy ennek a fontos szakmai műhelynek a budai képző épülete adott otthont, sőt vezetőjét is mindig ez az intézmény delegálta, bizonyítva ezzel azt, hogy a budai képezde egészen napjainkig megőrizte egykori „zászlóshajó” szerepét, szellemi központ funkcióját.

A kötet második nagy egységében – elsősorban az ezredfordulót megelőző, illetve az azt követő időszakra vonatkoztatva – a tanítóképzést érintő szervezeti és tartami kihívások, valamint a budai képző arra adott válaszainak elemzése kerül terítékre. *Kelemen Elemér*, az *ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Neveléstudományi Tanszékének professor emeritusa* „*A Budapesti Tanítóképző Főiskolától az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karáig*” című rendkívül izgalmas tanulmányában felvázolja azt a küzdelmes folyamatot, amelyet az intézmény vezetése és munkatársi gárdája folytatott az egykori budai képző szervezeti önállóságának megőrzéséért, a felsőoktatási integráció felgyorsult folyamatában. A szerző – aki a kérdéses időszakban az intézmény főigazgatója volt – alapos forrásbázisra építve tárja fel azt a nehéz időszakot, amelyben a budai képző oktatói és vezetői igyekeztek meg-, és kiismerni az oktatáspolitikai – gyakorta hektikus – döntési folyamatait, illetve megtenni az adott pillanatban leginkább helyesnek és szükségesnek tartott lépéseket. *Kelemen Elemér* több helyütt is rámutat arra – többek között saját visszaemlékezései alapján –, hogy az egyébként is túlterhelt oktatói gárda számára milyen további komoly kihívást jelentett ez az időszak, mely így óhatatlanul rányomta a bélyegét a szakmai munka színvonalára is. A tanulmány – melynek mellékletében korabeli dokumentumokat is tanulmányozhatunk – kiváló képet fest arról, miként küzd/küzdhet egy szakmai kollektíva az oktatáspolitikai sokszor értelmetlen és kiismerhetetlen döntéshozatali mechanizmusaival. A szerző munkája e tekintetben messze túlmutat a vizsgált korszakra vonatkozatható tanulságokon.

Mikonya György, az *ELTE Tanító- és Óvóképző Kar dékánja* a „*Kihívások és válaszok a kora gyermekkori nevelés területén az ELTE Tanító- és Óvóképző Karán*” című tanulmányában kísérletet tesz arra, hogy felvázolja milyen feladatok állnak az ezredforduló után, a felsőoktatási integráció, valamint a bolognai képzési rendszerben a tanító- és óvóképzés (új megközelítésben: a kora gyermekkori nevelés) előtt. A szerző nemzetközi, oktatáspolitikai, illetve történeti összefüggésekbe ágyazva elemzi a tanító- és óvóképzés múltját, helyzetét, lehetséges fejlődési perspektíváit, különös tekintettel a budai képzőben folyó szakmai és tudományos mun-

kára. A vázolt helyzetképre alapozva *Mikonya György* bemutatja azokat a javaslatokat, melyek a Kisgyermek-nevelési Módszertani Központ és Laboratórium létrehozására és tevékenységére irányulnak. A szerző a Módszertani Központ szerepét elsősorban az intézményi szakmai és tudományos műhelymunka szervezésében, irányításában látja. A tanulmány egyértelműen bizonyítja, hogy a budai képző megfelelő alapokkal és feltételekkel rendelkezik az egyre inkább önálló tudományos terület – a kora gyermekkori nevelés – magas színvonalú műveléséhez, gondozásához (mely egyébként az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskolájával való együttműködésben eredményesen realizálódik is, hozzájárulva a tanítói hivatás zsákutcsás jellege maradványainak végleges felszámolásához).

A kötet harmadik nagy fejezete minden tekintetben (témájában, felépítésében, tartalmában és terjedelmében) erőteljesen eltér az első kettőtől, hiszen egy olyan történelmi esemény előzményeiről, lefolyásáról és – legfőképpen – következményeiről ad hiteles képet, mely a budai képző most százéves épületében 1919-ben történt. *Donáth Péter*, az *ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Társadalomtudományi Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára*, az *MTA doktora* „*A Cserny-különítmény rémtettei »Mozdony utcai laktanyájukban« 1919 júliusában*” című tanulmányában komoly forrásmunkára támaszkodva mutatja be a *Cserny József* vezette csoport által a Tanácsköztársaság idején a budai képző Mozdony utcai épületének pincéjében elkövetett politikai gyilkosságok hátterét és következményeit. A történet aktualitását egy – a közelmúltban a budai képző épületének falán – felavatott emléktábla jelenti, mely az 1919-ben meggyilkolt csendőrtiszteknek állít emléket. *Donáth Péter* igen alapos levéltári kutatómunkára alapozva feltárja a budai képző épületében 1919 júliusában történeteket, annak előzményeit és következményeit. A tanulmány több vonatkozásban is megvilágítja a *Cserny József* vezette különítmény tetteit és annak következményeit. A szerző bemutatja a kortársak vélekedéseit (pro és kontra), elemzi a későbbi vádiratban szereplő tényállásokat, illetve a csoport tagjainak védekezését, rávilágít a bírósági tárgyalás sajtóbeli interpretációira, áttekinti a csoportnak a Tanácsköztársaság vezetőihez fűződő viszonyát. Végül, számba veszi a megtorló ítéletek kapcsán felvetődő kérdéseket, illetve kétségeket, valamint feltárja a budai képző akkori igazgatójának – *Quint Józsefnek* – az épületben történetekkel kapcsolatos jelentéseit, az okozott károk mértékét.

Donáth Péter munkája kiváló képet fest az egymásnak feszülő politikai oldalak küzdelméről, harcáról, melyek az egyébként is katasztrofális helyzetben (a háború elvesztése, a Monarchia szétesése) lévő ország problémáit tovább mélyítették. A tanulmány végén megismerhetjük a budai képző épületében megölt csendőrtisztek emlékezetének megőrzése céljából a tanítóképzőben fogantatosított lépéseket, melyek az idő múlásával egyre inkább beleolvadtak a hősök napi megemlékezéseibe. *Donáth Péter* tanulmányának egyik legfőbb értéke, hogy a konkrét történések bemu-

tatásán, elemzésén és értékelésén túllépve rámutat egy olyan rendszer genezisére, mely már születésekor magában hordozta annak az ideológiának a magvát, amely negyedszázad múltán, az ország második világháborús pusztulásához vezetett.

A „*Sorsfordító mozzanatok...*” tanulmánykötet méltó emléket állít az egykori budai képző centenáriumát ünneplő épületének, az *Eötvös* alapította állami tanítóképzésnek. Tanulmányozása jó szívvel ajánlható az elmúlt évtizedek oktatáspolitikai történéseinek háttérére iránt érdeklődő kutatóknak, hallgatóknak, pedagógusoknak ugyanúgy, mint a tanítóképzés ügye iránt elkötelezett kollégáknak, vagy a Tanácsköztársaság, illetve az azt követő évtizedek feltárása iránt fogékony történéseknek.

|| Donáth Péter (2012, szerk.): *Sorsfordító mozzanatok a magyarországi kisgyermekkorú nevelőképzés, a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az ELTE TÖK és épülete történetéből.* Trezor Kiadó, Budapest, 256 oldal